

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовано погляди Михайла Грушевського про роль української мови в суспільстві.

Ключові слова: Михайло Грушевський, українська мова, культура, світогляд.

Багато вчених підтримують думку, що між мовою та мисленням, свідомістю, ментальністю існує нерозривний зв'язок. Підтвердження цієї тези бачимо в працях Ж. Баллі, Ф. Боаса, В. фон Гумбольдта, Г.-В. Лейбніца та інших. Вони стверджували, що мова – це знаряддя свідомості, та форма, у якій фіксується, виражається, передається зміст свідомості. За допомогою мови як системи знаків відбувається об'єктивація свідомості.

Серед українських учених, що досліджували природу мови, її роль у суспільстві, значення для долі народу, варто назвати Михайла Сергійовича Грушевського (1866 – 1934). З його ім'ям асоціюються такі епітети, як великий українець, мислитель світового масштабу, видатний історик, демократ, гуманіст, ідеолог українського національного відродження, творець національної держави, учитель і наставник багатьох поколінь української еліти. Його творчість становить цілу епоху в інтелектуальному, науковому, національно-культурному й державному розвитку нової України. Він належить до унікальних і найвизначніших постатей в історії України.

Творча спадщина М. Грушевського – це боротьба за національне відродження, за становлення української національної культури. Він є автором понад двох тисяч праць з українознавства. Однією з основних проблем українознавства вчений вважав мову, про що свідчить його передмова до збірки статей «Про українську мову та українську справу». У передмові йде мова про заслуги О. Бодяньського, О. Левшина, І. Срезневського в справі утвердження життєвості, конкурентоспроможності української мови [1].

Як уже було сказано, пріоритетним компонентом українознавства вчений визначав мовознавчі проблеми. Мову Михайло Грушевський вважав інтегративним чинником соборності України, наголошуючи на культурі мови «... як першої прикмети народної окремішності й показника культурної вартості народу» [1, с. 19], як питання життя і смерті «культурності» нації, задоволення всіх її культурних потреб. Як бачимо, тема нашої розвідки є актуальною на сучасному етапі, оскільки це обумовлено складними процесами розбудови незалежної Української держави, творення української політичної нації.

Михайло Грушевський у 1907 – 1914, 1917 – 1919 роках редагував «Літературно-науковий вісник». Журнал розцінював «мову як найважливіше явище національного життя, його символ, святість, що підтримує енергію й силу народного духу» [3, с. 481]. На сторінках цього видання поняття «національно-літературна мова» було розширене до меж «державна мова», тобто до проблеми відродження й самовизначення народу саме на мовно-ідейних засадах.

Читаючи «Літературно-науковий вісник», можемо побачити, що вченого цікавила мова не як абстрактне поняття, а мова жива, конкретна, відшліфована майстрами слова. Саме тому літературну мову М. Грушевський розглядав як основне знаряддя культурного розвитку цілої нації.

Мислитель говорить про необхідність вивчення української мови перш за все в початковій школі. Його публіцистичні статті в «Літературно-науковому віснику» присвячені з'ясуванню історичного значення рідної мови та рідної школи в політичному, економічному й духовному відродженні України. Він вважає, що навчання українською мовою в початковій школі допоможе дітям краще засвоїти матеріал, який вивчається, адже виклад не буде для них ускладнений сприйняттям незрозумілих чужомовних слів. Учений наполягає на необхідності навчання дітей рідною мовою, бо без цього неможливий нормальний інтелектуальний розвиток дитини, а також становлення її національної свідомості: «Де дитина виростає в нормальних обставинах – в атмосфері своєї мови, уживаної всіма, у всіх сферах життя, там вона несвідомо, сама того не помічаючи, здобуває дуже велике значення своєї мови змалечку...» [2, с. 45].

Розвиток української мови і повнота національного культурного життя, на погляд Михайла Грушевського, тісно взаємопов'язані з викладанням у вищій школі рідною мовою. Університетська освіта українською мовою не тільки дає змогу збагатити культуру мови, поставити її нарівно з іншими культурними мовами, а й високо підносить національну свідомість. М. Грушевський вважав, що кожен українець, котрий усвідомлює національно-культурні інтереси свого народу, повинен принципово стояти за те, щоб в університетах України всі курси університетської програми викладались українською мовою. Учений бачив у молоді ту силу, яка здатна розпочати процес національного відродження.

Літературну мову Михайло Грушевський вважав обов'язковою передумовою всеукраїнської єдності, ідея якої стала кульмінаційною в його публіцистиці. «Першим же і невідмінним засобом і знарядом національного життя являється культурна мова, здатна служити органом культурного життя в усяких сферах і проявах його» [2, с. 44].

Як бачимо, Михайло Грушевський своїми україномовними працями закладав міцний фундамент українського наукового мовлення в усіх його галузевих різновидах, а цим самим виводив українську мову на широкі інтелектуальні обрії.

Отже, мову Михайло Грушевський розглядав як один з основних факторів відродження України. Учений наголошував, що мова не тільки виконує функцію

інформування суспільства. Основне її призначення – формувати свідомість і впливати на світогляд особистості. За переконанням М. Грушевського, тільки маючи ментальність, сформовану на основі української мови, можна розбудовувати Україну, бо мова – це головний чинник консолідації нації, оскільки забезпечує єдність, вільний розвиток національної спільноти, стоїть на сторожі збереження національної ідентичності, здорового духовного і ментального розвитку, виступає могутнім засобом національної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Про українську мову і українську школу. Київ: Знання, 1991. 46 с.
2. Ковалів П. Михайло Грушевський про українську мову як важливий чинник етнонаціонального розвитку народу. Народна творчість та етнографія. 2000. №2. С.43 – 52.
3. Шаповал Ю.Г. І в Україні святилось те слово... Львів: ПАІС, 2003. 680 с.